

Brev från det magiskt–demonologiska ställt till vetenskapen:

»Skaffa mig från bemälde Jöns Bengtsson några hårstrån samt några droppar blod»

N. Dufhult vid Dufhult den 15/7 1907.

*Öfvertro
skrock
besv*

Öfverläkaren
Tid Lunds Hospital
Lund

Hösten 1906 vistades sinnessjuka
Jöns Bengtsson från Bifvaröd
Vanås mitt hem. Som han under
tiden hade erfaren af sinnessjuk-
het min hustru berättade om huf-
vudet sin gång mycket skrämt.
Barnet är nu födt i 5 veckor
gammalt, minas koniga eftermiddag
vid den tid på dagen då modern
blef skrämd de tydligaste tecken
till likadana sjukdomsutbrott som
bemälde Jöns Bengtsson.
Jag vill bedja Eder att såvida
någon möjlighet finnes skaffa mig
från bemälde Jöns Bengtsson några
hårstrån, samt några droppar blod
som indränkts på en linnelapp.
Enligt moderns tro skulle detta
hjälpa och som jag anser att hennes
bestämda föreställning och tro om
saken kan göra mera än någon sorts
läkemedel i detta enastående fall
har jag vågat vända mig till Eder
med en bön i saken.

Med största högaktning
Olof Persson
Torp N Dufhult
Dufhult

Det här brevet, skrivet av en torpare för 91 år sedan, innehåller en begäran till en överläkare att från en sinnessjuk skaffa hårstrån och blod för att bota ett barn.

Det finns idag på Medicinhistoriska museet, S:t Lars, Lund. De vågiga linjerna markerar att vi tagit bort bitar ur brevet.

Dufhult den 15/7 1907

Till
Öfverläkaren
Vid Lunds Hospital
Lund

Får härmed vördsamt bedja Eder vara god hjälpa mig med följande sak.

Hösten 1906 vistades sinnessjuka Jöns Bengtsson från Bifvaröd Vanås i mitt hem. Som han under tiden hade anfall af sinnessjukdom blef min hustru hvilken var hafvande en gång mycket skräm. Barnet är nu födt i 5 veckor gammalt, visar varje eftermiddag vid den tiden på dagen då modern blef skräm de tydligaste tecken till likadana sjukdomsutbrott som bemälde Jöns Bengtsson.

Jag vill bedja Eder att såvida någon möjlighet finnes skaffa mig från bemälde Jöns Bengtsson några hårstrån, samt några droppar blod som indränkts på en linnelapp. Enligt moderns tro skulle detta hjälpa och som jag anser att hennes bestämda föreställning och tro om saken kan göra mera än någon sorts läkemedel i detta enastående fall har jag vågat vända mig till Eder med en bön i saken.

Jag skall ifall Ni kan tillmötesgå mig med det begärda underrätta Eder huruvida något resultat vunnits.

Med största högaktning
Olof Persson
Torp N Dufhult
Dufhult

I en initierad artikel i Läkartidningen nr 36/1998 skriver Jan Bondeson om hur »intryck i moderlivet» använts som förklaring av olika sjukdomar och lyten. Heléne Björngren anför ytterligare ett exempel i samma tidnings nr 41/1998.

I brevet ovan är det sinnessjuka Jöns

Brevet från torparen i Dufhult till överläkaren på hospitalet år 1907. Av utrymmesskäl har vi tagit bort delar av texten (på de två ställen där det är vågiga linjer). Texten återges dock i sin helhet i spalten här intill. Anteckningen om »öfvertro, skrock, besv» gjordes troligen av professor Oskar Nerander, överläkare vid Lunds hospital 1902–21.

Bengtsson som skrämt en havande kvinna, vilket resulterat i att det nu födda barnet, 5 veckor gammalt, visar tecken på vansinne varje dygn – vid samma tidpunkt som den havande mamman blev skrämmd.

Man kan historiskt se hur sjukdomar förklarats på olika sätt. I brevet ovan ser vi hur en torpare använder sig av en magisk-demonologisk modell för att förklara återkommande skrik hos ett spädbarn.

Han vänder sig till den då relativt moderna medicinska vetenskapen, som sedan ett halvsekel intensivt sysslat med sjukdomars etiologi utifrån en medicinsk-biologisk modell.

Patienten ansvarig för sin sjukdom

En tredje förklaring till sjukdom och lyte tar sin utgångspunkt i en religiös moralisk tolkning – gudomen bestraffar helt enkelt onda handlingar och belönar goda. Arvssynden spelar även en viktig roll i förklaringsmodellen.

Liksom patienten är ansvarig för sin sjukdom i den religiös-moraliska uttydningen är han eller hon även ansvarig för sin sjukdom i den fjärde modellen, den profan-moraliska, där patienten bryter mot den profana eller förnuftsgrundade ordningen.

Staten dikterar oftast denna ordning och man kan t ex se Socialstyrelsens ordinationer för ett gott liv som ett balansnummer mellan medicinsk-biologiskt vetande och profan moral.

Ansvaret för sjukdom är intressant i de olika modellerna. Den medicinsk-biologiska förklaringen anklagar som regel inte patienten då sjukdom bäst förstås genetiskt. Den profan-moraliska tolkningen kräver emellertid att vi sköter vår kropp såsom samhällsmoralen befäller. I annat fall blir vi skyldiga vid sjukdom.

Urgammal lära som funnits i alla kulturer

Bondeson påpekar i sin artikel (LT nr 36/98) att läran om intryck i moderlivet är urgammal.

Den måste med nödvändighet ha funnits i alla kulturer och finns fortfarande i primitiva kulturer.

I en naiv kultur, eller när vetandet är förparadigmatiskt i kuhnsk betydelse, styr perceptionen vårt vetande. Solen går upp i öster och ner i väster – alltså cirklar solen kring jorden, skräms den havande kvinnan av en hare kan barnet bli harmynt, kryper det mask på gammal mat genereras en uralstringsteori etc.

Det existerar många teorier under denna utvecklingsfas och dessa teorier kan endast förstås psykologiskt. Förståelsen är konkret och så även behandling

av t ex sjukdom. Abstrakta teorier är omöjliga i denna fas av en kulturs utveckling.

Den konkreta tanken att ont är något som skall ut får konkreta lösningar. Räcker inte kroppens naturliga öppningar till för att fördriva det onda (laxermedel, kräkmedel etc), kan man skapa nya öppningar för att »få ut det onda».

Sjuklig kroppsvätska drevs ut med »hanknål»

Exempel på en sådan konkret metod var att sätta hank. En »hanknål» fördes genom ett hudveck, som »lyftes upp», vanligen i nacken. Genom hudveckshålet trädde dagligen hårstrån eller silkestråd varvid varbildning uppkom.

Konkret visuellt bidrog detta till att sjuklig kroppsvätska avlägsnades eller »drevs ut». Aderlåtning kan ses som en annan teknik att avlägsna »det onda».

Tilltalar många

Att se sjukdomen som något konkret väsen som man kan flytta omkring och till och med driva ut är inget avslutat kapitel. Perspektivet tilltalar många patienter som är mindre benägna att tro på vetande i form av transmittorsubstanser och invecklad neuromolekylär biomedicin.

Akupunktör som kan flytta migrän

Inom den så kallade alternativmedicinen finns rum och tid för vetande som i stället tilltalar många patienter. Avslutningsvis anför ett sådant exempel från vår tid där en akupunktör berättar hur han kan styra och flytta migrän:

»Jag kan ge ett exempel som jag tycker är jätteroligt. Jag kunde flytta migränen runt. Men jag kunde inte komma på hur jag skulle få bort den. Patienten kom med migränen på den högra sidan. Och jag kunde flytta den dit. Men jag kunde inte komma på hur jag skulle få bort den. Och jag kunde flytta den till nacken. Jag kunde flytta den hela vägen runt tillbaks till utgångspunkten. Jag tror det var en sju, åtta gånger som patienten gick här. Och var gång hon gick så frågade jag henne: 'Var vill du ha migränen nu?' – 'Jag tror jag vill ha den i nacken.' Och så satte vi den i nacken.» [1].

Referenser

1. Sallerberg AM. Bilder i språket – om alternativa uttrycksätt. Socialmedicinsk tidskrift 1990; 67: 462-5.

Bengt Sjöström
Universitetslektor
Helsingborg

MISSÖDEN MISSTAG MISSBRUK

i sjukvården

Vad händer i slutna rum då läkare blir problem? Hur löser man konflikter vid missöden i vården? Vem kan ge ett bra stöd till anmälda läkare?

Under 1994-95 publicerade Läkartidningen 21 artiklar om problemläkare, läkarproblem, ansvarsfrågor och patientförsäkringen. De har nu samlats i ett 80-sidigt häfte, som kan beställas med kupongen nedan.

Pris 75 kronor. Vid 11-50 ex 67 kronor, vid högre upplagor 63 kronor/exemplar.

Beställer härmed

..... ex Missöden, Misstag,
Missbruk

.....
Namn

.....
Adress

.....
Postnummer/Postadress

Insändes till Läkartidningen,
Box 5603, 114 86 Stockholm

Märk kuvertet »Missöden»
Telefax 08-20 76 19